

1. LES CAUSES DE LA GUERRA

2. L'ESCLAT DE LA GUERRA CIVIL

- a. Del cop d'Estat a la Guerra Civil
- b. La consolidació dels bàndols
- c. La internacionalització de la Guerra Civil i l'ajuda exterior.

3. LA ZONA REPUBLICANA

- a. La revolució social i les col·lectivititzacions
- b. Govern de Largo Caballero (set. 36 – maig 37)
- c. Els fets de Maig del 37
- d. Govern de Negrín (maig del 37 – març 39)

4. LA ZONA INSURRECTA

- a. Fases de la institucionalització
- b. Característiques de l'estat "franquista".

5. LES OPERACIONS MILITARS

- a. Les batalles de Madrid (juliol 1936 – març 1937)
- b. L'ocupació del nord (abril – octubre del 37)
- c. La fractura del territori republicà (novembre 37 – juny 38)
- d. L'ocupació de Catalunya (juliol 38 – febrer 39)
- e. La fi de la guerra (febrer – abril 39)

6. LA VIDA A LA REREGUARDA

7. CONSEQÜÈNCIES DE LA GUERRA

VOCABULARI

ALZAMIENTO MILITAR

Nom amb què els INSURRECTES van donar al cop militar per justificar que la insurrecció armada era un aixecament (alzamiento) contra el desordre i el comunisme, en defensa de la pàtria. El 18 de juliol del 36 és la data oficial del Alzamiento.

INSURRECTES = rebels = nacionals = franquistes = facciosos = sublevats. Van protagonitzar l'aixecament contra la República, per tal d'imposar un nou règim d'arrel feixista, liderat pel general Franco. Van ser els guanyadors de la guerra.

Legió Còndor

Nom oficial, des del novembre de 1936, de les forces aèries alemanyes que lluitaren a favor del general Franco, en la guerra civil espanyola de 1936-39.

Corpo di Truppe Volontarie (CTV)

Nom amb el qual eren designades oficialment les tropes italianes que lluitaren a favor del general Franco durant la guerra civil espanyola de 1936-39.

Requetè

Grups armats carlins que durant la monarquia alfonsina i la Segona República es van preparar militarment i que, organitzats en terços, van participar en la guerra civil de 1936-39.

Terç de Requetès de la Mare de Déu de Montserrat

Unitat militar organitzada a la zona franquista pel gener del 1937 i formada bàsicament per catalans fugitius de la zona republicana.

Legió

A l'estat espanyol, amb el nom de *tercio*, fou creada l'any 1920 per Millán Astray, durant la guerra del Marroc. La integren diversos regiments i banderas (batallons).

Regular

Nom donat a cadascun dels soldats moros que eren manats per oficials espanyols. Van exercir com a força de xoc a la guerra d'Àfrica i a la guerra civil de 1936-39.

Cinquena columna

O *quinta columna*. Grup d'individus encarregat d'acomplir un treball polític i militar que s'efectua en el mateix territori de l'adversari. A Espanya, en la primera fase de la guerra civil (1936) es va donar el nom de cinquena columna als partidaris del govern de Burgos que actuaven en el camp republicà.

REPUBLICANS = lleials. Defensors de la República, responen a l'agressió dels nacionals, amb la guerra i la revolució social. La manca d'unitat i l'escàs ajut internacional, expliquen la seva derrota en la guerra. Eren coneguts com els "*rojos*" pel bàndol nacional.

MILICIANS. Integrants de les milícies, grups de civils voluntaris armats del bàndol republicà.

Milícies populars

Nom donat durant la guerra civil espanyola de 1936-39 a forces compostes per elements civils armats que generalment van diposar d'assessors militars i van ser organitzades pels grups polítics d'esquerra i les organitzacions sindicals. Van tenir en els primers mesos un important paper, ja que van permetre de fer cara a la rebel·lió militar.

Les Brigades Internacionals

Unitats militars integrades per voluntaris estrangers que van lluitar a favor dels republicans durant la guerra civil espanyola de 1936-39. Els primers grups es van formar pel juliol del 1936 amb participants a l'Olimpíada Popular de Barcelona, enquadrats en les centúries Thaelmann, alemanya, Gastone Sozzi i Giustizia e Libertà, italianes, Commune de París, franco-belga, i Thomas Mann, anglesa.

Exèrcit Popular

Nom de l'Exèrcit republicà, en el que es van integrar també milicians. Fundat, per decret del 9 d'octubre de 1936.

Col·lectivització

Procés de transferir als treballadors, el control i la propietat dels béns i dels mitjans de producció.

PERSONATGES

BÀNDOL REPUBLICÀ

Líster Forján, Enrique (1907-1994) Polític i militar comunista. Obrer picapedrer del Partido Comunista de España. Durant la guerra civil de 1936-39 va ser un dels caps del cinquè regiment, i va destacar en la defensa de Madrid i va tenir un paper important en les batalles de Guadalajara i de l'Ebre. Es va exiliar a la URSS.

Miaja Menant, José (1878-1958) Militar. General el 1932, en esclatar la guerra civil (1936) va fer costat al règim republicà. Es va exiliar a Mèxic.

Modesto, Juan (1906-1968) Nom amb què és conegut *Juan Modesto Guilloto i León*, militar andalús. Ingressà (1930) al Partido Comunista de España i en esclatar la guerra civil de 1936-39 combaté, com a cap del batalló Thaelmann, al front de la Sierra (Madrid). Va ser l'únic militar de l'escala de milícies que va obtenir el grau de coronel. Es va exiliar a la URSS.

Rojo i Lluch, Vicent (1894-1966) Militar que es mantingué fidel a la república. S'exilià primer a França i després a Amèrica. Fou instructor de l'acadèmia militar de Cochabamba (1943) i el 1958 li fou permès el retorn a Espanya.

Azaña y Díaz, Manuel (1880-1940) Polític i escriptor castellà. En proclamar-se la República (14 d'abril de 1931) formà part del govern provisional com a ministre de la guerra. Les eleccions del febrer del 1936 portà novament Azaña a la direcció del govern, i al maig del mateix any fou elegit president de la República, càrrec que exercí durant la guerra civil fins al febrer del 1939, que dimití, un cop hagué passat a França a l'acabament de la guerra a Catalunya.

Besteiro Fernández, Julián (1870-1940) Polític castellà. Estudià a la Institución Libre de Enseñanza. Fou membre del Partido Socialista Obrero Español i de la Unió General de Treballadors. Dirigí la fracció moderada i reformista del partit, contrària a les tesis radicals de Largo Caballero. Un consell de guerra el condemnà a reclusió perpètua i morí l'any 1940 a la presó de Carmona (Sevilla).

Casares Quiroga, Santiago (1884-1950) Polític i advocat gallec. Fou un dels signants del pacte de Sant Sebastià (1930) i diputat a corts per l'ORGA (Organització Republicana Gallega Autònoma), partit que dirigí i que fusionà, el 1936, amb la Izquierda Republicana. Va presidir el govern després de les eleccions de febrer del 36, però amb l'aixecament militar del 18 de juliol, es va oposar a distribuir armes al poble. Va dimitir el mateix 18 de juliol. Es va exiliar a França.

Carrasco i Formiguera, Manuel (1890-1938). Polític i advocat. Des de jove milità en el moviment catalanista. Proclamada la República Catalana el 14 d'abril de 1931, formà part del govern presidit per Francesc Macià i continuà com a conseller en el primer govern de la Generalitat de Catalunya. Va destacar per la seva defensa del text íntegre de l'Estatut d'Autonomia votat pel poble català i, així mateix, per la defensa de l'església i dels ordes i les congregacions religioses. Passà a Unió Democràtica de Catalunya, que hom acabava de fundar, partit del qual fou un dels principals dirigents. En esclatar la guerra civil de 1936-39 va ser denunciat per alguns diaris i perseguit per elements incontrolats. El març del 37 va ser empresonat al penal de Burgos, on va ser condemnat a mort i afusellat l'any 38.

Companys i Jover, Lluís (1882-1940) Polític. Fill d'una família benestant pagesa. Cursà la carrera de dret a la Universitat de Barcelona, on fundà l'Associació Escolar Republicana (1900) i milità en la Unió Republicana. Advocat assessor de la Unió de Rabassaires (1925). Elegit regidor de l'ajuntament de Barcelona el 12 d'abril de 1931 per ERC. Proclamat President de la Generalitat a la mort de Francesc Macià al desembre del 33. Al juny del 1934 presentà la Llei de Contractes de Conreu. Arran dels fets d'octubre del 34, va ser condemnat a 30 anys de reclusió major pel govern radical-cedista de la República Espanyola, complí part de la condemna al penal d'El Puerto de Santa María (Cadis). Alliberat per la victòria del Front Popular (febrer del 1936), fou elegit diputat pel Front d'Esquerreres de Catalunya i ocupà de nou la presidència de la Generalitat. En esclatar la Guerra Civil s'esforçà a mantenir l'equilibri de les forces polítiques catalanes durant tota la guerra civil, dins la seva tònica de govern de concentració, fins a arribar a obtenir un govern d'unitat popular, presidit per Josep Tarradellas, al setembre del 1936. A l'entrada de les forces franquistes a Barcelona, s'exilià a França (gener del 1939). Detingut per les forces del govern alemany, li fou aplicada l'extradició i el dugueren a Espanya. Després d'un consell de guerra sumaríssim, fou afusellat, el 15 d'octubre de 1940, al castell de Montjuïc. Des del 1985, les seves despulles reposen en un mausoleu, al Fossar de la Pedrera.

Durruti Domingo, Buenaventura (1896-1936). Dirigent anarquista castellà. Al ple de la Confederació Regional del Treball de Catalunya triomfà la seva postura, partidària de la línia insurreccional. El 17 de juliol de 1936 organitzà la defensa de barris de Barcelona.

El Comitè Central de Milícies Antifeixistes el féu responsable d'una columna, la *Columna Durruti*, per marxar sobre Saragossa. Impulsà la col·lectivització de les terres i la creació del Consell de Defensa d'Aragó. Es mostrà contrari a l'organització militar clàssica i a la participació de la CNT-FAI en el govern

LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA (1936 – 1939)

republicà. El 13 de novembre del 36 marxà amb la seva columna cap a Madrid, on morí el día 19 davant la Ciutat Universitària. El seu enterrament a Barcelona tingué gran ressò popular.

García i Oliver, Joan (1901-1980) Dirigent anarcosindicalista. A l'inici de la guerra civil, imposà la formació del Comitè Central de Milícies Antifeixistes i va acceptar el càrrec de ministre de justícia del govern Largo Caballero (novembre del 1936 maig del 1937). Es va exiliar a Mèxic.

Giral, José (1879-1962). Polític. En començar la Guerra Civil era el President del Govern fins al setembre del 36, i ministre amb Largo Caballero i Negrín. Es va exiliar a Mèxic l'any 39, on va presidir el govern de la República a l'exili.

Ibárruri Gómez, Dolores (1895-1989). Dirigent comunista basca, coneguda com "La Pasionaria". Formà part dels fundadors del Partido Comunista de España. Durant la guerra civil portà a terme una intensa activitat propagandística i es va exiliar a la URSS.

Largo Caballero, Francisco (1869-1946). Polític i sindicalista, es va afiliar al PSOE i a la UGT. Ministre de treball de la República (1931-33). Líder de l'ala esquerra del PSOE, anomenat *el Lenin espanyol*. Fou cap d'un govern de Front Popular i es reservà el ministeri de la guerra. Després dels fets de Maig del 1937 a Barcelona, dimití, i fou apartat dels càrrecs directius del partit i de la UGT. Acabada la guerra, s'exilià a França, i fou deportat pels nazis a un camp de concentració. L'any 1978, les seves despulles foren traslladades de París a Madrid.

Martínez Barrio, Diego (1883-1962). Fundà el partit d'Unión Republicana, amb el qual participà en les eleccions del febrer del 1936. Es féu càrrec, interinament, de la presidència de la República (1936). El 1945 esdevingué president de la República a l'exili.

Montseny i Mañé, Frederica (1905-1994). Militant, intel·lectual i dirigent anarquista. L'any 31 s'afilià a la CNT i en va ser una de les dirigents més importants. Ministra de Sanitat i Assistència Social en el govern de Largo Caballero. Es va exiliar a França i va tornar l'any 77.

Negrín López, Juan (1889-1956). Durant la guerra civil fou ministre de finances en el govern Largo Caballero (setembre del 1936). Reorganitzà l'economia de guerra i ordenà el trasllat a l'URSS d'una gran part de les reserves d'or del Banco de España. Arran dels fets de maig del 37 i la dimissió de Largo Caballero, va ser nomenat president del govern i intentà de negociar la pau sobre la base d'un programa de tretze punts. Va morir a l'exili.

Nin i Pérez, Andreu (1892-1937). Va formar el *Partit Obrer d'Unificació Marxista* (setembre del 1935). La creixent animadversió entre el POUM i el PSUC i la impossibilitat d'establir un pacte amb la CNT o la FAI el portaren a una dèbil posició política, que afavorí l'activitat dels serveis de contraespionatge soviètics, que el detingueren i l'assassinaren un mes després dels fets de Maig.

Peiró i Belis, Joan (1887-1942) Principal inspirador ideològic del *trentisme*. Va formar part del govern Largo Caballero com a ministre d'indústria. Exiliat el 1939, fou detingut per la Gestapo, que el lliurà a les autoritats militars espanyoles. Empresonat a València, fou condemnat a mort i afusellat el 24 de juliol de 1942.

Prieto Tuero, Indalecio (1883-1962). Polític i periodista asturià. Milità sempre al Partido Socialista Obrero Español i en fou un dels líders de l'ala moderada. Durant la guerra civil fou ministre de diversos governs. Es va exiliar a Mèxic.

Ruiz i Ponsetí, Estanislau (1889-1967). Dirigent del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). Fou un dels principals artífexs de la col·lectivització. Es va exiliar a Mèxic l'any 39.

Tarradellas i Joan, Josep (1899-1988). Secretari General d'ERC l'any de la seva creació, 1931. Diputat del Parlament espanyol i català. També va ser conseller de la Generalitat durant la Guerra Civil. S'exilià pel febrer del 1939, i residí a França. Va ser escollit president de la Generalitat a l'exili el 1954. Des del 1976 intensificà els contactes amb polítics catalans de l'interior, i, després d'un viatge a Madrid, on s'entrevistà amb el rei Joan Carles I i el president Suárez, tornà a Barcelona el 23 d'octubre de 1977, enmig d'una impressionant rebuda popular. Nomenat president de la Generalitat provisional per designi reial.

BÀNDOL SUBLEVAT

Franco Bahamonde, Francisco (1892-1975) Militar i estadista. Va dirigir l'acadèmia militar de Saragossa (1928-31), fins a l'adveniment de la República. El triomf de les dretes (1933) el tornà als alts càrrecs de l'exèrcit. Contribuí a dirigir la campanya d'Astúries de l'octubre del 1934, i amb José Maria Gil-Robles al ministeri de defensa fou nomenat cap de l'estat major central (1935). El govern del Front Popular el nomenà comandant militar de Canàries (1936), on participà en els preparatius de l'alçament militar. El 18 de juliol de 1936 es féu càrrec del comandament de les tropes marroquines, creuà l'estret de Gibraltar i organitzà l'avanç cap a Madrid per Mèrida, Badajoz i Talavera de la Reina. Ràpidament assolí la direcció de la guerra, i el 29 de setembre de 1936 fou nomenat generalíssim de totes les forces de terra, mar i aire i, el dia 30, cap del govern per la Junta de Defensa Nacional de Burgos. Per l'abril del 1937 adoptà el títol de *Caudillo*, com a cap del partit únic, FET y de las JONS, i esdevingué cap de l'estat i del govern alhora pel gener del 1938, tot conservant el comandament superior de l'exèrcit. Acabada la guerra civil (primer d'abril de 1939), inicià la reconstrucció del país i creà un estat alhora catòlic, autoritari i corporatiu. L'acord amb els EUA i amb el Vaticà el 1953 significà la ruptura del bloqueig diplomàtic (reconeixement per l'ONU el 1955) i la consagració definitiva del general Franco com a cap únic, indiscutible i vitalici del règim, que des del 1947 es definia com una monarquia catòlica, social i representativa. les corts, com a successor seu, a títol de rei, el príncep Joan Carles de Borbó. Pel juny del 1973 cedí la presidència del govern al seu secretari i màxim col·laborador, l'almirall Carrero Blanco, i, mort aquest en un atemptat (20 de desembre de 1973), al ministre de la governació, Carlos Arias Navarro (gener del 1974). Pel juliol, una malaltia l'obligà a traspasar també —bé que interinament— la direcció de l'estat a les mans del príncep Joan Carles, càrrec que reassumí al mes de setembre. Autor d'algunes obres, emprà el pseudònim de Jaime de Andrade, amb el qual signà articles, *Marruecos. Diario de una bandera* (1922) i el guió cinematogràfic *Raza* (1942).

Goded Llopis, Manuel (1882-1936) Militar. Ingressà a l'Academia de Infantería el 1896, i el 1925, després d'intervenir en el desembarcament d'Alhucemas (Marroc), fou ascendit a general. Implicat en l'aixecament de Sanjurjo per l'agost del 1932, posteriorment Gil Robles el nomenà director general d'aeronàutica, inspector general d'aviació militar i magistrat de la sala sisena del Tribunal Suprem. Pel febrer del 1936 fou designat comandant militar de les Balears. Hi preparà l'aixecament, i la Junta Suprema de la conspiració li assignà, en un principi, l'encapçalament del sollevament a València, però ell preferí (i convencé Mola) encarregar-se de Barcelona. El matí del 19 de juliol proclamà l'estat de guerra a Mallorca; després, sense esperar el seu substitut (el general Bosch, de Menorca) i sense saber quina era la situació a Barcelona, s'hi dirigí amb un hidroavió. Hi arribà prop de la una de la tarda, i des de capitania general (on detingué el general Llano de la Encomienda) intentà, sense èxit d'obtenir la col·laboració de la guàrdia civil (general Aranguren). A la tarda, les forces republicanes i populars penetraren a l'edifici i fou detingut personalment pel comandant Pérez Farrás. Després, Companys aconseguí que parlés per ràdio induint a la rendició els militars revoltats. Traslladat al vaixell Uruguay, l'11 d'agost fou sotmès a un consell de guerra; fou afusellat a Montjuïc l'endemà.

Mola Vidal, Emilio (1887-1937) Militar castellà. Combaté al Marroc (1909-30), on fou ascendit a general (1924). Director general de seguretat del govern Berenguer (1930), en caure la monarquia fou separat de l'exèrcit, però hi tornà (1934) i, amb el nom d'*el Director*, planejà l'aixecament contra la República. Comandant militar de Pamplona, el 18 de juliol de 1936 organitzà, amb l'ajut dels requetés, les columnes que marxaren contra Sant Sebastià i contra Madrid, des de Navarra. Establí la junta de Burgos i quan, per l'octubre, Franco fou nomenat cap de l'estat, passà a comandar l'exèrcit del nord. Mentre atacava Bilbao, pel juny de l'any següent, morí en un accident d'aviació.

Queipo de Llano y Sierra, Gonzalo (1875-1951) Militar castellà. Oficial de cavalleria, féu carrera en les guerres de Cuba i el Marroc. Ja general, s'enemistà amb Primo de Rivera i per això fou objecte de represàlies, passat a la reserva i empresonat tres mesos. Rebel·lat el 15 de desembre de 1930 a Cuatro Vientos, s'exilià fins a l'abril del 1931. Rehabilitat per la República, capità general de Madrid i després cap del Cuarto Militar del president, conservà la fidelitat fins a la cessació del seu consogre, Alcalá-Zamora. Inspector dels carrabiners, s'aixecà contra el govern el 1936 i s'apoderà de Sevilla, des d'on féu una sèrie d'emissions radiofòniques que foren molt conegudes. Després del 1939, discrepà del general Franco i morí marginat.

Sanjurjo Secanell, José (1872-1936) Militar. Lluità a Cuba i a l'Àfrica, i fou ascendit a tinent general (1925) i nomenat director de la Guàrdia Civil (1928) i del cos de carrabiners (1932). El 1929 fou capità general de València. El 10 d'agost de 1932 s'aixecà contra la República, però fracassà i fou empresonat. Amnistià (1934), es traslladà a Portugal, des d'on conspirà contra la

LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA (1936 - 1939)

República. Morí en accident aeri quan anava a posar-se al capdavant dels rebels el 18 de juliol de 1936.

Yagüe Blanco, Juan (1892-1952) Militar castellà. Participà en la guerra d'Àfrica a partir del 1914, i en la repressió de la revolució asturiana del 1934. De simpaties falangistes, intervingué en la guerra civil de 1936-39, sobretot en la campanya d'Extremadura, i ocupà Barcelona al capdavant de les tropes marroquines. Fou ministre de l'aire (1939-40).

Calvo Sotelo, José (1893-1936) Polític. Instaurada la república (1931), s'exilià a Portugal i després a França (on entrà en contacte amb Charles Maurras). Influït per l'exemple italià d'organització de l'estat, es mostrà partidari del poder unipersonal i de les institucions corporativistes. Després de l'amnistia del 1934 fou nomenat de nou diputat. De cara a les eleccions del 1936 constituí una coalició de dretes, a la qual no s'integraren ni la CEDA ni Falange Española. El seu assassinat per uns guàrdies d'assalt (13 de juliol de 1936) precipità l'alçament militar (17 de juliol).

Primo de Rivera y Sáenz de Heredia, José Antonio (1903-1936) Polític castellà. Fill de Miguel Primo de Rivera. Antiliberal i antimarxista, abraçà un nacionalisme tradicionalista i totalitari, influït pel feixisme italià. Col·laborà en la revista "El Fascio". El 1933 fou elegit diputat i fundà l'agrupació política *Falange Española*, que es fusionà amb les JONS (1934). Aviat cap únic del partit, fou derrotat a les eleccions del febrer del 1936. Encarcarat el mes següent arran dels fets de violència del moment i traslladat a la presó d'Alacant, sostingué l'alçament del 18 de juliol. Condemnat a mort, fou afusellat.

Serrano Suñer, Ramón (1901 - 2003) Polític castellà. Diputat a les corts per la CEDA (1933-36), fou detingut a Madrid en iniciar-se la guerra civil, però aconseguí de fugir d'un hospital i de passar a la zona franquista (1937). Aviat es convertí en una figura clau del nou règim: amic molt directe de José Antonio Primo de Rivera i cunyat del general Franco, del qual fou secretari polític. Redactà el decret d'unificació de falangistes i carlins. Fou ministre de l'interior (1938) i de la governació (1939), en un període molt dur de repressió, i d'afers estrangers (1940-42). Durant la Segona Guerra Mundial es distingí per la seva simpatia per l'Eix i s'entrevistà repetidament amb Hitler i Mussolini: fou un dels principals promotors de l'organització de la División Azul (1941). Per precisar la seva intervenció entre el règim i els nazi-feixistes, escriví (1947) *Entre Hendaya y Gibraltar*, molt reeditat. Retirat de la política i exercint brillantment la professió, fou, però, favorable als generals revoltats a Algèria contra De Gaulle. Sense abjurar de la seva procedència autoritària, als darrers anys adoptà una postura distanciada i més i més crítica envers el règim franquista.